

МЕДИЧНА СЛУЖБА В УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАННЯХ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ)

Н. М. Гірна

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

natalia.hirna@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5293-2964>

Ключові слова: Українська Повстанська Армія, медична служба, військова медицина, Український Червоний Хрест, визвольна боротьба.

У статті на прикладі Української Повстанської Армії розглянуто організацію та діяльність медичної служби в умовах ворожої окупації України та ведення партизанської війни, взаємодію Санітарної Служби УПА та Українського Червоного Хреста, наголошено на виконанні медичними працівниками своїх професійних обов'язків у підпіллі. Мета статті полягає у всебічному дослідженні особливостей організації та функціонування різних ланок медичної служби УПА, як українського національного збройного формування, зокрема, джерел забезпечення ліками та медичними інструментами в умовах партизанської боротьби без підтримки зовні. При підготовці роботи ми використали комплекс загальнонаукових методів – історичний, порівняльний, хронологічний, синтезу й аналізу. Застосування різних методів і широкої джерельної бази дозволило розкрити мету дослідження, отримати відповідні результати і зробити конкретні висновки. Детально проаналізовано функціонування шпиталів і медичних пунктів для надання медичної допомоги хворим і пораненим воякам УПА, їх укомплектованість лікарями, фельдшерами і санітарами. Особливу увагу приділено постатям найвідоміших лікарів Української Повстанської Армії – представникам різних національностей та наголошено на їх внеску у визвольну боротьбу українського народу.

MEDICAL SERVICE IN THE UKRAINIAN NATIONAL ARMED FORMATIONS (ON THE EXAMPLE OF THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY)

N. Hirna

Danylo Halytsky Lviv National Medical University

Key words: Ukrainian Insurgent Army, medical service, military medicine, Ukrainian Red Cross, liberation movement.

In the article on the example of the Ukrainian Insurgent Army the organization and activity of the medical service are considered in the conditions of hostile occupation of Ukraine and guerrilla warfare, the interaction between the Sanitary Service of the Ukrainian Insurgent Army and the Ukrainian Red Cross was considered, the emphasis was placed on medical staff performing their professional duties underground. The purpose of the article is to comprehensively study the peculiarities of the organization and functioning of various parts of the medical service of the UIA, as the Ukrainian national armed formation, in particular the sources of drugs and medical instruments in the guerrilla struggle without outside support. In preparing the work, we used a set of general scientific methods – historical, comparative, chronological, synthesis and analysis. The use of different methods and a wide source base allowed to reveal the purpose of the study, to obtain relevant results and to identify specific conclusions. The functioning of hospitals and medical center to provide assistance to sick and wounded UIA soldiers, their staffing with doctors and paramedics were analyzed in detail. Special attention is paid to the figures of the most famous doctors of the Ukrainian Insurgent Army – representatives of different nationalities and emphasis on their role in the liberation struggle of the Ukrainian people is pointed out.

Постановка проблеми. У першій половині ХХ століття тривали активні визвольні змагання українського народу, що характеризувалися, зокрема, утворенням національних збройних формувань : УСС, Дієвої Армії УНР, УГА, УПА. У складі кожного із них функціонувала санітарна частина, адже потреба у медичній допомозі на фронті завжди є дуже гострою. Зрештою, історія нашого сьогодення, коли український народ бореться з московськими окупантами, вкотре це підтверджує. Творці УПА та її санітарної частини спиралися на досвід українських національних збройних формувань початку ХХ ст., продемонстрували високий рівень організації та майстерності в умовах окупаційних режимів. Зі зрозумілих причин тематика визвольних змагань була викреслена з поля наукових досліджень у радянський час. Проте і нині ця сторінка української медицини та історії недостатньо вивчена вітчизняними дослідниками та представлена в історіографії. При підготовці статті ми використали фундаментальні праці з проблематики репресій в Україні 1917 – 1990 рр.¹ та дослідження Я. Ганіткевича з історії української медицини в іменах і датах². Цінним джерелом стала книга М. Ріпецького, присвячена медичній опіці УПА на різних теренах її боротьби³ й дисертаційне дослідження Я. Онишко про співорганізаторку УЧХ К. Зарицьку⁴. Вартує уваги стаття О. Олійник, що висвітлює діяльність підпільного УЧХ⁵, а також наукова розвідка Я. Радиша та О. Сороки, де автори досліджують медичне забезпечення українських національних збройних формувань першої половини ХХ століття⁶. Але обрана нами тема потребує ґрунтовніших наукових досліджень, насамперед, у частині роботи медично-санітарної служби Української Повстанської Армії.

Мета статті полягає у всебічному дослідженні особливостей організації та функціонування різ-

них ланок медичної служби УПА, зокрема, джерел забезпечення ліками та медичними інструментами в умовах партизанської боротьби без підтримки зовні.

Виклад основного матеріалу: У структурі УПА діяла медична частина, так звана Санітарна Служба, котра опікувалася пораненими і хворими вояками як безпосередньо в умовах ведення боїв, так і в заплілі. Її формування почалося після наказу першого головнокомандувача УПА Дмитра Клячківського («Клима Савура») у листопаді 1943 року, що зобов'язував : «Звести при групах пост воєнних лікарів, у кожній воєнній окрузі назначити медичного шефа, який відповідатиме за здоров'я війська, робітництва заплілля, цивільного населення, у різних теренах створити санітарні пункти». До 1943 року медичну допомогу воякам УПА надавали окремі військові й цивільні лікарі та члени УЧХ. Український Червоний Хрест було відновлено в умовах нацистської окупації як громадську організацію для медичної допомоги населенню, він функціонував у складі УЦК⁷. Але левову частку УЧХ становили українські націоналісти, тому після створення УПА вони стали на службу медичного забезпечення українського підпілля⁸.

Організаторами усіх щаблів медичної служби УПА були Матвій Лотович і Катерина Зарицька-Сорока («Монета»). Вони утворили оптимальну в умовах партизанської боротьби мережу медичного забезпечення українського визвольного руху, поєднавши Санітарну службу УПА і УЧХ⁹. Зупинимося детальніше на постатях цих непересічних особистостей, імена котрих вписані в історію українських визвольних змагань.

Матвій Лотович (22 серпня 1903 – 9 вересня 1953) – головний лікар Проводу УПА, особистий лікар генерала Р. Шухевича. Навчався у Варшаві та Львові, у 1932 році отримав диплом лікаря. Під німецькою окупацією працював у львівському шпиталі, старшим лаборантом у медінституті, був членом УЦК. Від створення УПА лікував поранених вояків, зумів подолати епідемію корости у Рожанці Вижній у 1943 році. Із 1945 року – асис-

¹ Репресії в Україні (1917 – 1990 рр.) : Науково-допоміжний бібліографічний покажчик. Автори-упорядники Є. Бабич, В. Патока. К.: Смолоскип. 2007. 519 с.

² Ганіткевич Я. Історія української медицини у датах та іменах. Львів : НАН України. Інститут української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського. 2004. 308 с.

³ Ріпецький М. Медична опіка в УПА. Кн. 2. Спогади і документи. Торонто – Львів : Літопис УПА. 2001. Т. 23. 483 с.

⁴ Онишко Я. Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі (30-і – 40-і рр.. ХХ ст.). Автореферат дисертації на здобуття наук. ст. к. іст. н. Львів. 2006. 21 с.

⁵ Олійник О. Діяльність підпільного Українського Червоного Хреста в лавах УПА на території Галичини в 1943 – 1944 рр. // Універсум історії та археології. Ужгород. 2019. Вип. 2 (27). С. 139 – 147.

⁶ Радиш Я., Сорока О. Особливості медичного забезпечення українських національних збройних формувань першої половини ХХ ст. К.: Логос. 2009. 98 с.

⁷ Кравець А. Медична служба УПА. // Національно-визвольна боротьба 1920 – 50-их рр.. в Україні. Київ – Львів. 1993. С. 198.

⁸ Олійник О. Діяльність підпільного Українського Червоного Хреста в лавах УПА на території Галичини в 1943 – 1944 рр. // Універсум історії та археології. Ужгород. 2019. Вип. 2 (27). С. 140.

⁹ Онишко Я. Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі (30-і – 40-і рр.. ХХ ст.). Автореферат дисерт. На здобуття наук. ст. к. іст. н. Львів. 2006. 21 с.

тент кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Львівського медичного інституту та завідувач терапевтичним відділом у цьому ж закладі¹⁰. Під чужими прізвищами лікував духівництво УГКЦ і командирів УПА, які зверталися безпосередньо до медінституту. У 1946 році призначений головним лікарем ОУН і УПА. Наприклад, у червні 1947 року діагностував у Романа Шухевича послаблення серцевих м'язів, катар шлунку, ревматизм суглобів і скерував на лікування у Крим у санаторій для командирів червоної армії!¹¹ Вдруге Р. Шухевич відвідав лікаря у лютому 1948 року, а вже у квітні Матвій Лотович був заарештований НКВД. Його утримували у львівській тюрмі на Лонського, катували, засудили на 25 років таборів. Також були репресовані і заслані до Хабаровського краю його дружина і дві доньки – 10-річна Зоряна та 14-річна Анізія. Відбував ув'язнення в особливому таборі Тайшет Іркутської області. Упродовж усього терміну ув'язнення працював у табірній лікарні терапевтом і рентгенологом. Помер 9 вересня 1953 року від інсульту. Родина лікаря М. Лотовича повернулася із заслання у 1957 році. Катерина Зарицька-Сорока «Монета» (3 листопада 1914 – 29 серпня 1986) – навчалася у першій дівочій гімназії сестер Василіанок у Львові, заснованій у 1906 році за розпорядженням митрополита Андрея Шептицького, згодом здобула диплом інженера – геодезиста у Львівській політехніці¹¹. Паралельно закінчила музичний інститут. З 1930 року – членкиня ОУН, за це була двічі засуджена польською владою, але підпадала під амністію і була звільнена швидше. У листопаді 1939 року одружилася з Михайлом Сорокою, з яким разом пробула лише 4 місяці. Із початком радянської окупації краю зазнала нових переслідувань : у 1940 році вагітною заарештована НКВД, у тюрмі «Бригідки» народила сина Богдана. На зміну радянським окупантам у червні 1941 року до Львова прийшли нацистські. Катерині Зарицькій-Сороці вдалося вийти на свободу і вона одразу продовжила визвольний шлях у лавах ОУН. Тепер вона взялася за організацію Українського Червоного Хреста, очолила його¹². Заарештована НКВД 21 вересня 1947 року у Ходорові, засуджена на 25 років таборів. Ув'язнення відбувала в Мордовії,

¹⁰ Радиш Я., Сорока О. Особливості медичного забезпечення українських національних збройних формувань першої половини ХХ ст. К.: Логос. 2009. 98 с.

¹¹ Ганіткевич Я. Історія української медицини у датах та іменах. Львів : НАН України. Інститут української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського. 2004. С. 215.

¹² ОУН і УПА в 1944 році. Документи. В 2-х ч. Ч. 2. Відп. ред. С. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. 2009. С. 56.

звільнена рівно через 25 років – 21 вересня 1972 року. Проте їй заборонено замешкати у Галичині. У 1991 році перепохована на Личаківському цвинтарі у Львові разом з останками чоловіка, що помер у концтаборі у 1971 році. Отже, завдяки старанням Матвія Лотовича та Катерини Зарицької у структурі медичного забезпечення УПА постало 4 відділи : 1. *Медично-санітарний* – займався організацію невеличких лікарень – «шпитальок», перев'язувальних пунктів, забезпеченням медичним персоналом, опікою пораненими і хворими; 2. *Фармацевтичний* – відповідав за заготовлення медичних препаратів шляхом закупівлі чи захоплення у бою, їх розподіл по лікарнях і медпунктах; 3. *Харитативний* – на нього була покладена опіка родинами членів ОУН, УПА, заарештованими і засудженими, дітьми-сиротами. Зауважимо, що ця традиція бере свій початок ще з козацьких часів. 4. *Господарський* – працював у справі організації школи медиків, вишколу санітарок і медсестер, збереження харчів та їх розподілу між шпиталями.

Перші три відділи підпорядковувалися командуванню УПА, а четвертий - керівництву УЧХ. Співпраця між Санітарною Службою і УЧХ була такою тісною, що її фактично неможливо розмежувати. Загалом, Санітарна Служба діяла безпосередньо у районі бойових дій, а Український Червоний Хрест працював переважно у запіллі. Своєю чергою УЧХ виконував такі головні функції : 1. Добір медичних кадрів, вишкіл санітарного персоналу; 2. Забезпечення інструментами і медикаментами, харчами; 3. Організація транспортування поранених і хворих вояків УПА. Медично-санітарний відділ був найбільшим і безпосередньо надавав допомогу у частинах, санітарних пунктах, амбулаторіях¹³. За допомогу воякам відповідали лікар, фельдшер і санітар, підзвітні медичному шефові Військової округи. Таких медичних шефів було 4, вони підпорядковувалися головному лікареві Матвію Лотовичу, а той – головнокомандувачу УПА. Лікар мав оглядати всіх вояків раз на 2 – 4 тижні та приймати хворих в амбулаторіях. Фельдшер допомагав пораненим на полі бою та під час відпочинку, він також відповідав за гігієну війська, дезінфекцію, підбирав медикаменти для санітарів, формував «фельдшерську торбу»¹⁴.

Про високий рівень організації медичної

¹³ Ріпецький М. Медична опіка в УПА. Кн. 2. Спогади і документи. Торонто – Львів : Літопис УПА. 2001. С. 13 – 20.

¹⁴ Кравець А. Медична служба УПА. // Національно-визвольна боротьба 1920 – 50-их рр.. в Україні. Київ – Львів. 1993. С. 199.

служби УПА говорять чіткі правила щодо гігієни особового складу: «Всі вояки повинні митися щодня бодай до половини тіла, використовувати всі можливості, щоби бути чистим і не подертим, волосся дозволене не довше, як 4 см, щоби запобігти множенню вошей, на постоях знімати обуву і пересушувати її. Мати власну їдунку і ложку, не вільно вживати немитих їдунок і ложок, щоби запобігти поширенню недуг». Гігієнічні вимоги посилювалися після 1945 р, коли радянські окупанти розповсюджували штучні епідемії – тифу, туберкульозу, венеричних захворювань, отруювали криниці та джерела.

Відповідно до розпоряджень головного лікаря була вибудована чітка схема надання медичної допомоги: Найнижча ланка – рій (10 – 12 вояків) мала одного санітара; *Чота* (це три рої, тобто, 30 – 36 вояків) мала два санітари, рідше медсестру або фельдшера; *Сотня / курінь* (це три-чотири чоти, 150 – 200 вояків) мала у складі начального лікаря або начальну медсестру, кількох санітарів; Два-три курені творили *загін*, а всі бойові частини на території ВО творили *Групу* – «Північ», «Південь», «Захід», «Схід». Найдосвідченіші лікарі очолювали Санітарну Службу Груп. Відповідно, кожна Група мала *повітовий шпиталь*. У ньому працювало 4-5 лікарів, 5-6 фельдшерів і санітарів. У такому шпиталі могло одночасно лікуватися 50 - 100 вояків¹⁵. Деякі шпиталі були настільки добре укомплектовані, що московська пропаганда твердила, що УПА отримує допомогу від інших країн. Застосовувалися два варіанти лікування: «на місці» і «з евакуацією». Проте перевагу надавали лікуванню у лісовому «шпитальку», оскільки перебування хворого чи пораненого в лікарні у запіллі наражала на небезпеку і пацієнта, і лікаря, і персонал. Безпосередньо на фронті під «шпитальки» облаштовувалися підземні криївки і бункери¹⁶. Такі медпункти мали 10-15 ліжок, кухню і канцелярію. Працювали у них 1-2 лікарі і 2-3 санітари. Із лікарських записів дізнаємося, що серед захворювань вояків УПА переважали бронхіти та пневмонії, особливо посттравматичні та гіпостатичні – вони становили понад 50 % усіх захворювань¹⁷. І це цілком зрозуміло через перебування у вогких, темних криївках під зем-

лею й неможливість хворому пересуватися. Тому часом «шпитальки» організовували у хатах і господарських спорудах місцевого населення. Останнє стає майже неможливим із поверненням радянської окупації, адже комуністична влада застосовувала масовий терор проти цивільного населення, значно більший, ніж нацисти. І тут було питання особистого вибору та доброї волі господаря, що наважувався надати притулок, хворого і лікаря, котрий з честю та самопожертвою виконував свої професійні обов'язки¹⁸. За нормами СС УПА у кожному курені мав бути лікар. Нині відомо, що у медичній службі УПА працювало понад 100 лікарів – Юрій Липа (загинув у 1944 р.), Яромир Олесницький (загинув у 1945 р.), Петро Скобельський (загинув у 1945 р.), Олекса Зеленюк, Юрій Давиденко. Також близько 250 студентів медицини старших курсів - Богдан Крук, Любомир Полюга, Модест Ріпецький та інші. «Через брак лікарів у Львові підпільно у таємному університеті викладали військову медицину для прихильників УПА», - згадував Любомир Полюга¹⁹. Із вересня 1944 року кваліфіковані лікарі УЧХ під керівництвом асистента кафедри хірургії Львівського медичного інституту Яромира Олесницького проводили курси підвищення кваліфікації для студентів медиків. «Це були студенти медицини вищих семестрів, котрих вишколювали наші лікарі як хірургів. Ця ділянка медицини була нам найпотрібніша». Також регулярно проходили курси для підготовки санітарів. Вимоги до охочих навчатися були доволі простими: 6 класів школи, але вирішальну роль відіграла висока ідейна мотивація і надійність. Наказом головнокомандувача надавати першу медичну допомогу навчали у старшинських школах. Зокрема, у старшинській школі «Олені» викладали лікарі Самуель Нойман («Максимович») і «Доктор Кум» (справжнє ім'я невідоме). Підручником слугував «Санітарний конспект», укладений лікарем Юрієм Давиденком («Юрко»). Освітні матеріали часто друкували та поширювали серед вояків УПА і цивільних для надання само - та взаємодопомоги²⁰. Але через посилення діяльності НКВД супроти УПА, залучення найрізноманітніших нечесних методів бо-

¹⁵ Ріпецький М. Медична опіка в УПА. С. 283.

¹⁶ Олійник М. Діяльність підпільного Українського Червоного Хреста в лавах УПА на території Галичини в 1943 – 1944 рр. // Універсум історії та археології. Ужгород. 2019. Вип. 2 (27). С. 145.

¹⁷ Радиш Я., Сорока О. Особливості медичного забезпечення українських національних збройних формувань першої половини ХХ ст. К.: Логос. 2009. С. 81.

¹⁸ Кравець А. Медична служба УПА. // Національно-визвольна боротьба 1920 – 50-их рр. в Україні. Київ – Львів. 1993. С. 201.

¹⁹ Гірна Н. Медико-санітарна служба УПА в умовах війни та епідемії тифу. / Theory and practice of modern science. II International and theoretical conference. Krakow. 2021. Vol. 2. Р. 107.

²⁰ Ріпецький М. Медична опіка в УПА. Кн. 2. Спогади і документи. Торонто – Львів. Літопис УПА. 2001. С. 183.

ротьби, повстанці відчували хронічний брак лікарів. Також відчутно вдаряла мобілізація лікарів до ворожих армій. У випадку складних поранень, коли надати належну допомогу у підземному шпиталі було неможливо, Санітарна Служба УПА зверталася по допомогу до «мирних лікарів» із околиць. Поранених і хворих вояків доправляли до амбулаторій або додому до лікаря, деколи лікарів привозили у лісові шпиталі. Це було вкрай ризиковано і для пацієнта, і для лікаря. Адже і гітлерівські, і сталінські окупанти хворих і поранених вбивали, а лікарів заарештовували. Особливою жорстокістю проти лікарів здійснювали співробітники НКВД. Закономірно, що через сувору конспірацію імена лікарів, які допомагали воякам УПА у запіллі встановити важко. Частина з них вдалося виїхати за кордон, але більшість були заарештовані НКВД. Серед відомих лікарів, які не боялися допомагати потребуючим, ризикували власним життям, виконуючи свої професійні обов'язки був Дмитро Стасів²¹. Подамо коротку інформацію про нього.

Дмитро Стасів – (20 квітня 1900 – 15 грудня 1971) – народився у заможній селянській родині у с. Гуменець коло Миколаєва. Після закінчення академічної гімназії студіював медицину у Львівському таємному університеті, а диплом лікаря здобув у м. Брно (Чехія), закінчивши там медичний університет 1927 року. Працював у Варшаві, а з 1930 року – провадив приватну лікарську практику у Миколаєві. Вступив до Українського лікарського товариства, заснував товариство «Відродження», активно залучався до просвітницької та наукової роботи, зокрема написав праці «Роля українця лікаря на провінції» та «Лікарська опіка на українським селі». Після приходу комуністів восени 1939 року погодився віддати приміщення та обладнання власної клініки для облаштування першої миколаївської лікарні. Дмитро Стасів надавав допомогу усім потребуючим, у тому числі воякам УПА. За це заарештований НКВД у 1945 році, можливо за доносом когось із персоналу лікарні. Але оскільки лікар не був членом ОУН, не перебував на медичній службі в УПА, то отримав «м'який» для радянської судової системи вирок: 5 років таборів і 10 років заслання. Ув'язнення лікар відбував у Кемеровській області, згодом отримав дозвіл приєднатися до родини в м. Аджеро-Суджеську (Сибір). Там на засланні перебувала його дружина і троє дітей. На батьківщину

²¹ Ганіткевич Я. Історія української медицини у датах та іменах. Львів : НАН України. Інститут української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського. 2004. С. 38 – 41.

родина повернулася у 1960 році, через два роки лікар Дмитро Стасів був реабілітований. Відтак він замешкав у с. Підбуж коло Дрогобича і працював лікарем у місцевій лікарні. Написав книгу «Ніч серед Полудня» про нестерпні умови московських концтаборів, у якій поставив риторичне запитання : «Коли вже большевики наситяться людської крові?». Похований у рідному селі Гуменець. Іменем лікаря Дмитра Стасіва названа вулиця у м. Миколаєві²². Проте, нині ґрунтовне дослідження його постаті потребує окремої уваги науковців.

Джерела забезпечення ліками та медичними інструментами були різноманітними – закупівля, пожертви, але найбільше – у результаті бойових нападів на німецькі, угорські і словацькі групи постачання. УЧХ видав довідники про застосування лікарських рослин, тому жінки і діти збирали і заготовляли зілля. Відомо, що у львівському медінституті фармацевти таємно виготовляли мазі, настоянки, натирання для вояків. Студент Богдан Крук («Мельодія») підготував довідник «Зела та їх пристосування»²³. Медичні інструменти закупували через підпільну мережу ОУН, але сотні лікарів та аптекарів жертвували ліки, інструменти, перев'язувальний матеріал УЧХ для потреб УПА²⁴. Зі спогадів Богдана Крука (випускник Львівського медичного інституту, курінний лікар УПА) дізнаємося, що навесні 1944 року у Львові студенти і лікарі закупили ліків на 1, 5 млн. польських злотих. Дуже активно жертвувало населення. «Заклики підпільної мережі ОУН організувати ліки для УПА, а також військові уніформи, взуття, зброю, харчі – знайшли масову підтримку цивільного населення», - писав лікар Модест Ріпечкий («Горислав») про масштаби волонтерського руху. Але знову наголосимо, що відновлення радянської окупації фактично унеможливило ініціативи громадян. Адже було ліквідовано приватну власність, вилучено особисті медичні інструменти лікарів, заборонено їх виносити з лікарень, а легально їх придбати було неможливо. НКВД установив цілковитий контроль над лікарями, аптекарями та молодшим медичним персоналом, лікарні, амбулаторії та аптеки були нашпиговані комуністичною агентурою.

²² Ганіткевич Я. Історія української медицини у датах та іменах. Львів : НАН України. Інститут української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського. 2004. С. 251.

²³ Мостова Н. Як лікувалися повстанці: крихти з історії медицини УПА. / Газета «Галицький кореспондент». Львів. № 42 від 17 лютого 2020.

²⁴ Олійник О. Діяльність підпільного УЧХ на території Галичини у 1943 – 1944 рр. // Універсум. 2019. С. 147.

Необхідно відзначити, що в УПА служили лікарі різних національностей, часто врятовані вояками з концтаборів, гетто, таборів для військово-полонених обох окупаційних режимів. Нам відомі імена лікарів євреїв – Самуель Нойман («Максимович»), Шая Варм («Скрипль»), «Доктор Кум», поляків – Тадеуш Крвав'іч, Галина Якубюк, італійця – Авгурто Доніні («Михась»). Восени 1944 року командування УПА надало можливість лікарям інших національностей повернутися до легального життя, гарантуючи збереження таємниці факту їх перебування в українському Русі опору. Проте майже ніхто не пішов. «Ми, як і вони цінували волю, ту правдиву волю і були готові боротися проти тих, хто її топчуть», - сказав «Доктор Кум»²⁵. Він загинув у бою з загонами НКВД у 1945 році коло Стрия, до останнього набою прикриваючи евакуацію поранених. Італієць Авгурто Доніні прагнув «знищити більшовизм, поки він не дійшов до кордонів Італії». Загинув у бою з загонами НКВД на Франківщині у 1945 році. У бою з НКВД загинули лікарі Яромир Олесницький, Петро Скобельський (1945 р.), закатований НКВД Юрій Липа (1944 р.)²⁶. Таким чином, масштаб діяльності медично-санітарної служби УПА насамперед залежав від політики окупаційної адміністрації. У Галичині німецька влада залишила певні автономні права для місцевого населення, тому надання медичної допомоги воякам УПА було доволі непоганим. Від 1944 року, коли розпочалася друга радянська окупація, ситуація з медичним забезпеченням українського підпілля невпинно погіршувалася.

Висновки. Після розгрому нацистської Німеччини та її союзників країнами Антигітлерівської коаліції комуністичний режим усі зусилля спрямував на боротьбу з українським підпіллям. Методи цієї боротьби були традиційними для росіян – недотримання будь-яких правил ведення війни, масовий терор, депортації, нелюдські звірства, знищення цивільної інфраструктури, грабежі, штучне поширення епідемій. Медично-санітарна служба натрапляла на такі основні труднощі: важкі умови боротьби, брак лікарів і медичного персоналу, недостача ліків та санітарного матеріалу, переслідування лікарів агентурою НКВД. За таких обставин у 1947 році Провід УПА провів планову демобілізацію, підрозділи УПА були

розформовані на менші похідні групи. Більшість лікарів продовжувала визвольний шлях у лавах національного війська, частина з них загинула на посту, частина перейшла за кордон. Заарештовані радянською владою медики отримали величезні терміни ув'язнення, більша частина з них були реабілітовані у 80-их роках ХХ ст. помертньо. Своєю боротьбою УПА встановила абсолютний рекорд, утримуючись на окупованій території майже 20 років, а її технології та методи боротьби увійшли до підручників з військової справи. Організація медичного забезпечення визнана фахівцями оптимальною в умовах партизанської війни. Службу в УПА несло понад 100 лікарів та більше 250 студентів медицини, безліч дівчат – членів УЧХ служило медсестрами, санітарками, доглядальницями при поранених, більшість з них загинули на полі бою, прикриваючи поранених. Лікарі та медичний персонал УПА виконували свої обов'язки у дуже складних умовах. На відміну від Руху опору в інших країнах, Санітарна Служба УПА і УЧХ не отримували ніякої підтримки від Міжнародного Червоного Хреста. Все медичне спорядження і ліки доводилося добувати самим, а евакуювати поранених було майже рівноцінно смерті. За операційні служили селянські хати, лісові криївки, не було належного клінічного, лабораторного та рентгенологічного обстеження. Більшовицька влада не визнавала прав і законів МЧХ та конвенцій поводження з пораненими. Тільки завдяки великій самопошв'яті і жертвовності медичної служби УПА вдавалося повертати здоров'я і рятувати життя воякам. Історія медичної служби національного збройного формування – УПА вписала незабутню сторінку як в історію української медицини, так і в історію національно-визвольної боротьби українського народу.

²⁵ Ріпецький М. Медична опіка в УПА. Кн. 2. Спогади і документи. Торонто – Львів: Літопис УПА. 2001. С. 375.

²⁶ Репресії в Україні (1917 – 1990 рр.): Науково-допоміжний бібліографічний покажчик. Автори-упорядники Є. Бабич, В. Патока. К.: Смолоскип. 2007. С. 219.

References

- Hanitkevych Ia. Istoriiia medytsyny u datakh I dokumentakh. L'viv. NAN Ukrainy. 2004. 308 s.
- Hirna N. Medyko-sanitarna sluzhba UHA v umovakh viiny ta epidemii tyfu. / Theory and practice of modern science. II International scientific and theoretical conference. Krakow. 2021. Vol. 2. P. 104-107.
- Koval' L. Medychna sluzhba UPA. // Visnyk NU "L'vivs'ka Politekhnik". L'viv. 2006. № 572. S. 69-74.
- Kravets' A. Medychna sluzhba UPA // Natsional'no-vyvol'na borot'ba 1920 – 50 rr. v Ukraini. Kyiv – L'viv. 1993. S. 198-203.
- Mostova N. Iak likuvalysia povstantsi : krykhty do istorii medytsyny UPA. / hazeta "Halyts'kyi korespondent". L'viv. Ch. 42 vid 17.02.2020.
- Oliinyk O. Diial'nist' pidpil'noho Ukrain'skoho Chervonoho Khresta b lavakh UPA na terytorii Halychyny v 1943 – 1944 rr. // Universum istirii ta arkhelohii. Uzhhorod. 2019. Vyp. 2 (27). S. 139-147.
- Onyshko Ia. Kateryna Zarytska v ukrains'komy natsional'nomu rusi (30-i – 40-i rr. XX st.). Avtoreferat dyser. na zdobuttia nauk. st. k. ist. n. L'viv. 2006. 21 s.
- OUN i UPA v 1944 rotsi. Dokumenty. V 2 ch. Ch. 2. NAN Ukrainy. 2009. 256 s.
- Radysh Ia., Soroka O. Osoblyvosti medychnoho zabezpechennia ukrains'kykh natsional'nykh zbroinykh formuvan' per. pol. XX st. K.: Lohos. 2009. 98 s.
- Repesii v Ukraini (1917 – 1990 rr.): Naukovo-dopomizhnyi bibliohrafichnyi pokazhchuk. K.: Smoloskyp. 2007. 519 s.
- Ripets'kyi M. Medychna opika v UPA. Kn. 2. Spohady i dokumenty. Toromto – L'viv: Litopys UPA. 2001. T. 23. 483 s.